

УДК 334.012

ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО РЕГІОНАЛЬНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ РИНКІВ

Ватаманюк-Зелінська У.З., к.е.н.

Львівська державна фінансова академія

Розглянуто причини виникнення проблем у розвитку інтеграційних процесів промислових підприємств України. Досліджено корпоративний сектор економіки. Розглянуто сучасні тенденції його розвитку. Представлено основні ознаки процесів інтеграції та кооперування. Розроблено заходи підвищення ефективності інтеграційної взаємодії промислових підприємств з огляду на розвиток і поширення глобалізаційних процесів у сучасних умовах господарювання. Окреслено перспективи впливу глобалізації на розвиток малого та середнього бізнесу. Представлено подальші напрямки вивчення нових великомасштабних систем в економіці.

Ключові слова: кооперування, інтеграція, промисловість, інтеграційні об'єднання, глобалізація, підприємництво, корпоративний сектор

The reasons of problems in the development of integration processes of industrial enterprises in Ukraine have been considered. The corporate sector of economy has been researched. The modern trends of its development have been searched. The main features of the processes of integration and cooperation are presented. The measures of improvement of effective integration interaction of industries due to the development and spread of globalization in the modern business environment have been fulfilled. It has been determined the perspective of globalization influence on small and medium sized businesses. The further exploring trends of new areas of large-scale systems in the economy have been presented.

Keywords: cooperation, integration, industry, integration unions, globalization, entrepreneurship, corporate sector

Актуальність проблеми. Сьогодні в Україні процес корпоративного управління пов'язаний з власністю на капітал. Коопераційні зв'язки, що існували між промисловими підприємствами пострадянського простору зараз стають основою для утворення транснаціональних об'єднань, які, у свою чергу, забезпечують функціонування промислових галузей економіки, створюючи тим самим можливість їх виходу на міжнародні ринки. Роз-

виток корпоративного сектора в Україні залежить від сучасних тенденцій інтеграційної взаємодії різних типів капіталу – фінансового, промислового, торгівельного. Інтеграційні зв'язки в економіці також обумовлюють темпи інтеграції в Україні: на регіональному та загальнодержавному рівнях, вони притаманні і промисловим підприємствам.

Проте інтеграційні процеси у промисловості України мають ряд невизначеностей, які стосуються:

- визначення пріоритетних галузей, орієнтованих на зовнішні ринки та формування стратегії довгострокового розвитку промисловості;

- значних обсягів та постійно зростаючої динаміки кредиторської заборгованості (наприклад від 387801,6 млн. грн. до 481141,9 млн. грн. у 2010 році та від 492400,4 млн. грн. до 567116,6 млн. грн. у 2011 р. [1]) та дебіторської заборгованості підприємств у промисловості (у 2010 році – від 337795,4 млн. грн. до 409456,4 млн. грн., у 2011 році – від 410005,5 млн. грн. до 454465,8 млн. грн. [1]), що не дає об'єктивної оцінки загального обсягу інтеграційного ресурсу;

- низького розвитку промислових високотехнологічних виробництв, які через повільну окупність капіталовкладень та потребу активізації інноваційних процесів передбачають виготовлення промисловими підприємствами готової продукції з низькою конкурентоспроможністю;

- необхідності уніфікації норм окремих правових актів та наближення їх до вимог загальнодержавних, які обумовлюють умови інтеграційної взаємодії промислових підприємств.

Вирішення науково-практичних завдань, які стосуються проблемних питань інтеграційної взаємодії підприємств у промисловості потребує дослідження передумов становлення, розвитку та розробки заходів щодо посилення стимулюючого впливу таких процесів на розвиток економіки України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідження корпоративного підприємництва та інтеграційних процесів стають центром уваги багатьох зарубіжних вчених, зокрема дослідженню питань сутності інтеграційних процесів приділяли увагу Р. Блэйр, Д. Казерман, Р.Г. Коуз, О.И. Уильямсон, К. Дж. Эрроу та ін. Серед українських вчених-дослідників відомі наукові праці Ю.М. Бажала – щодо пошуку нових організаційних форм інноваційних виробничих систем, Я.А. Жаліло – щодо контрактно-

інтеграційної співпраці малого й середнього бізнесу з великими фінансово потужними корпораціями; В.М. Горбатова, М.В. Білоусенка – щодо інтегрованих структур бізнесу (ІСБ), М.О. Кизим – щодо окремого класу ІСБ – великомасштабних економіко-виробничих системи (ВЕВС), В.С. Пономаренка, М.В. Куркіна – щодо теорії стратегічної поведінки підприємства на ринку факторів виробництва та ін.

Проте, залишається і ряд невирішених питань, які стосуються впливу інтеграційних процесів на структурні зміни у промислових галузях економіки України. Вивчення цих проблем, із врахуванням реформ у промисловості дозволить визначити ефективні, адекватні сучасним реаліям форми інтеграційної взаємодії між підприємствами промислового сектора економіки України.

Мета роботи полягає в розробці рекомендацій з удосконалення процесу інтегрування промислових підприємств України із залученням суб'єктів підприємництва, які є представниками малого та середнього бізнесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Світогосподарські (корпораційні) зв'язки у промисловості передбачають можливості створення нових суб'єктів господарської діяльності, поєднання їх виробничих інтересів та розмежування відповідних прав власності цих підприємств. Їх виникненню передують:

1. Створення суб'єктів підприємницької діяльності (СПД);
2. Об'єднання СПД шляхом розмежування (вилучення), поглинання (придбання), злиття.

Традиційно в окрему форму міжнародних економічних відносин виділяють історично перший тип світогосподарських зв'язків – міжнародну (світову) торгівлю товарами та послугами. Переміщення факторів виробництва лежить в основі таких форм міжнародних економічних відносин, як міжнародний рух капіталу, міжнародна міграція робочої сили, міжнародна торгівля знаннями (міжнародна передача технології). Міжнародні економічні відносини характеризуються розвитком процесів їх інтенсифікації, глобалізації, інтеграції. Сучасний рівень міждержавних економічних зв'язків характеризується [2]:

- трансформацією двосторонніх міжнародних економічних відносин у багатосторонні, значним поглибленням міжнародного поділу

- праці у світовому господарстві;
- зростанням масштабів і якісними змінами характеру традиційної міжнародної торгівлі – із суто комерційної вона перетворюється в інструмент обслуговування національних виробничих процесів;
 - інтенсифікацією і глобалізацією міграції капіталу;
 - активним обміном науково-технічними знаннями, прискореним розвитком сфери послуг;
 - помітним зростанням масштабів міграції робочої сили;
 - прискоренням і розширенням процесів інтеграції економік країн та регіонів.

Одним з найхарактерніших явищ ринкових трансформацій в Україні стало створення корпоративного сектора економіки як базового серед інших організаційно-правових форм господарювання, з певною системою впливу на учасників корпоративних відносин із метою ефективного використання об'єднаного капіталу. Формування корпоративного сектора економіки відбувалось в процесі приватизації (реформування державної власності). Його метою є організація ринково орієнтованих підприємств та підвищення ефективності функціонування організаційних формувань корпоративного типу на основі: використання переваг корпоративного устрою суб'єкта господарювання, забезпечення інвестиційних інтересів широких верств населення України, участі їх у користуванні, розпорядженні та управлінні майном окремих суб'єктів господарювання корпоративного типу, вирішення складних проблем бізнесу за рахунок об'єднань зусиль, інтелекту та капіталів різних груп акціонерів тощо, завдяки чому уможлиблюється й вирішення ряду соціально-економічних проблем держави [3].

Проте, елементи корпоративного підприємництва, потенціал якого полягає в можливостях усупільнення капіталу, інтеграції економічного життя зі збереженням відносної приватної господарської автономії для достатньо широкого кола економічних суб'єктів, – у розвинених країнах світу почали виникати ще в тридцяті роки XVIII століття, а масове розповсюдження отримали в останній третині XIX століття. Мається на увазі корпоративне підприємництво [4].

Досліджуючи корпоративний сектор України, зауважимо, що в його активі знаходиться близько 70% загального обсягу саме промислового

виробництва. Отже, за статистичними параметрами, цей сектор став домінуючим у структурі національної економіки [3]. Основні показники розвитку підприємств в Україні за їх розмірами та видами економічної діяльності у 2011-2012 рр. представлено у табл. 1-2.

Таблиця 1. Основні показники розвитку підприємництва в Україні за 2011 р.*

№п.п.	Показник	2011 р.						Усього сума
		великі		середні		малі		
		сума	у % до загального обсягу	сума	у % до загального обсягу	сума	у % до загального обсягу	
1.	Кількість підприємств, шт.	**	0,8	**	6,6	**	92,6	**
	- у промисловості		2,5		11,7		85,8	
2	Кількість зайнятих працівників на підприємствах, осіб	139390	40,9	107954	31,7	93350	27,4	340694
	- у промисловості	54417	49,3	37583	34,0	18396	16,7	110396
3	Кількість найманих працівників на підприємствах, осіб	139382	41,5	107881	32,1	88529	26,4	335792
	- у промисловості	54417	49,6	37554	34,3	17681	16,1	109652
4	Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств, тис. грн	101412215,7	55,2	58305485,0	31,7	24081618,3	13,1	183799319,0
	- у промисловості	36430089,7	69,2	12678342,9	24,1	3558649,8	6,7	52667082,4

* – [1];

** – дані відсутні.

Незважаючи на зростання обсягів реалізованої продукції, які зумовлені в основному зростанням цін, зазначимо, що частка збиткових підприємств у 2012 р. у порівнянні з відповідним періодом 2011

року зросла на 0,8% і становила 42,2%. Ними допущено 77787,2 млн. грн. збитків, що на 32,2% більше, ніж за січень-червень 2012р. Значних обсягів збитків зазнали підприємства промисловості (41,1% від загальної суми збитків) [1].

Для порівняння: підприємства оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 20,8%, фінансової та страхової діяльності – 19,9%. Серед промислових видів діяльності найбільші суми збитків отримані підприємствами металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин та устаткування (23,9% від загальної суми збитків у промисловості) [1].

У країнах із ринковою економікою вже сформувалася структура управління корпоративними підприємствами зі сталими характеристиками й елементами. Структура моделі корпоративного управління в Україні ґрунтується на специфіці розподілу управлінських функцій. У своїй основі дана модель перебуває на стадії свого активного становлення [3].

Таблиця 2. Основні показники розвитку підприємництва в Україні за 2012 р.*

№ п.п.	Показник	2012 р.						Усього
		великі		середні		малі		
		сума	у % до загального обсягу	сума	у % до загального обсягу	сума	у % до загального обсягу	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Кількість підприємств, шт.	49	0,3	1039	5,9	16394	93,8	17482
	- у промисловості	19	0,7	342	12,3	2409	87,0	2770
2	Кількість зайнятих працівників на підприємствах, осіб	129671	34,9	141667	38,2	99880	26,9	371218
	- у промисловості	40782	35,4	54365	47,1	20183	1705	115330
3	Кількість найманих працівників на підприємствах, осіб	129659	35,4	141479	38,6	95364	26,0	366502
	- у промисловості	40773	35,7	54289	47,5	19265	16,9	114327

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
4	Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств, тис.грн	114317554,2	50,2	75964108,8	33,4	37403493,8	16,4	227685156,8
	- у промисловості	32031540,6	54,3	22102689,1	37,4	4901099,4	8,3	59035329,1

* – [1]

Так, згідно із законодавством України корпоративне підприємство – це господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія [5]. Це підприємство, що утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та (або) підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, **на основі корпоративних прав**, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства [6].

Виробнича кооперація розглядається як форма виробничих, міжвиробничих і міжгалузевих зв'язків. Базується на юридично оформленій єдності суб'єктів кооперації (виробничих підприємств, об'єднань регіональних, міжрегіональних або міжнаціональних, об'єднаних чи розмежованих, конкретизованих, спеціалізованих за певними виробничо-технологічними ознаками) щодо спільних дій для створення матеріальних благ, зокрема виробництва особливо важливої, надскладної продукції, великомасштабного будівництва, реалізації крупномасштабних державних і міждержавних проектів. Це один із шляхів удосконалення суспільної організації виробництва, його спеціалізації, концентрації, вдосконалення технології, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання ресурсів і зростання ефективності і прибутковості.

Своєю чергою, інтеграційна взаємодія підприємств у промисловості є ширшим поняттям ніж їх виробнича кооперація. Адже сьогодні основним об'єктом господарського управління стає інтегрований виробничий ланцюг – планомірно організована мережа підприємств і організацій на основі довгострокових контрактів, які беруть участь у розробці,

реалізації, а також утилізації кінцевої продукції (пов'язане з процесом злиття та поглинання фірм) [7]. Виділяються також особливості інтегрованих виробничих ланцюгів [8]:

1. Сталий характер кооперації, обумовлений технологічним ускладненням кінцевої продукції, зростанням її наукоємкості та тривалим науково-виробничим циклом. Так, у створенні сучасного літака, судна, трактора, авто тощо бере участь до 300 підприємств і організацій. Одночасно з цим збільшується життєвий цикл товару (особливо етап зародження товару).

2. Міжгалузевий принцип кооперації, пов'язаний з участю у виробничому процесі не тільки виробничих, але й маркетингових (дослідження доцільності створення нової продукції і ринків збуту), науково-технічних (прикладні дослідження, дослідницько-конструкторські, технологічні, проектні і організаційні розробки), збутових і сервісних (дилери, лізингові фірми, центри технічного обслуговування, утилізації тощо), фінансових організацій (кредитування, розрахунки тощо).

3. Глобальні масштаби кооперації, обумовлені інтеграцією регіональних і національних ринків, а також зниженням серійності виробництва складного устаткування, що вимагає розширення географії замовлень.

4. Підвищення планомірності кооперації: розрахунок обсягу, строків та попереднє визначення технічних умов поставок до початку виробництва на основі організаційно-планових, а не виключно ринкових методів.

Окремі ознаки кооперування та інтеграційних процесів представлено у табл. 3.

*Таблиця 3. Ознаки інтеграційних процесів та кооперування у промисловості**

Кооперування	Інтеграція
Розширення виробничих і збутових можливостей підприємств	Ефективне використання ресурсів і задоволення потреб учасників процесу інтеграції у відповідних товарах і послугах
Зменшення витрат часу на формування і реалізацію управлінських рішень; зменшення витрат коштів на реалізацію встановлених цілей; нарощення інноваційного та інвестиційного потенціалу; удосконалення використовуваних логістичних схем [9].	Отримання ефекту масштабу на всіх стадіях відтворювального процесу; різнорідна співпраця підприємств, які належать до різних стадій виробництва; диверсифікація ризиків та витрат, з погляду управління як капіталом, так і виробництвом [10].

* – складено автором

Висновки. Функціонування інтеграційного об'єднання в одній галузі – створює можливість її монополізації. Проте, зосередження інтеграційних об'єднань у галузях промисловості з низькою рентабельністю зумовлює потребу державної фінансової підтримки підприємств, які зважились на ці великі економічні ризики.

На наш погляд, необхідною є державна підтримка вітчизняних компаній, яка реалізовуватиметься шляхом забезпечення:

- стабільності української економіки;
- сприятливого інвестиційного клімату;
- розвитку конкуренції між інтеграційними об'єднаннями;
- створення умов, насамперед законодавчих, які передбачають можливість концентрації різних видів капіталу (промислового, фінансового, торгівельного);
- розвитку фондового ринку, відповідно до міжнародних стандартів.

Участь держави в процесах інтеграційної взаємодії можлива за рахунок використання ресурсів (матеріальних і нематеріальних), які перебувають у державній формі власності, шляхом:

- передання акцій підприємств державної (комунальної) власності в трастове управління інтеграційної структури;
- виставлення державних підприємств у інвестиційних тендерах, в результаті яких продаж акцій спрямований на забезпечення економічного розвитку такого підприємства;
- конвертація боргових зобов'язань державних підприємств у акції і поширення їх серед кредиторів, акції державних підприємств також можуть подаватися у довірче управління інтеграційним структурам.

Зазначимо, що за умов транснаціоналізації в економіці, великі промислові підприємства із обмеженістю власних ресурсів, братимуть безпосередню участь у інтеграційних процесах. Можливість зберегти власну незалежність залишиться у підприємств, що є представниками малого та середнього бізнесу. Для них переваги інтеграційної взаємодії можуть бути прийнятними, за умови використання договірної форми співпраці між великими підприємствами. Крім того, що функціонування інтеграційних об'єднань у різних галузях національного господарства створить для них додаткові конкурентні переваги, а залучення до співпраці для постачально-збутових операцій – окремих підприємств

(наприклад шляхом виділу, або договірною оформлення таких відносин) дозволить проводити ефективну цінову політику, яка б забезпечила отримання максимального показника прибутку. Така можливість передбачена і для інтеграційних об'єднань, діяльність яких обмежується однією галуззю. Потреба постачальницько-збутової мережі може бути вирішена залученням підприємств малого та середнього бізнесу. При цьому вони можуть співпрацювати із великими фірмами, використовуючи договірні умови такої співпраці: безпосередньо з великою фірмою і один з одним. Таким чином з'являється можливість створення окремих інтеграційних структур, які б спеціалізувалися лише на постачальницьких, збутових чи постачальницько-збутових операціях – так званих «синдикатів постачання-збуту».

Можливість залучення капіталу підприємств державної форми власності дозволяє використовувати фінансовий капітал також і банківського сектора. А об'єднання фінансового та промислового капіталу передбачає створення інтеграційних структур, які забезпечують собі перевагу водночас у виробничій та фінансовій сферах, розширюючи діяльність у різних галузях національного господарства.

Тому перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі пов'язані із вивченням впливу глобалізації на розвиток малого та середнього бізнесу – тоді постають задачі аналізу та синтезу вже великомасштабних систем, які вимагають розробки методів формалізації їх елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін. Політична економія: Навч. посібник, 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchebnik-besplatno.com/ekonomicheskaya-teoriya-uchebnik/261-svitogospodarski-zvyazki-jih.html>
3. Корпоративна власність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://revolution.allbest.ru/finance/00235016_0.html
4. Оцінка формування і механізм забезпечення ефективного функціонування та розвитку корпоративного сектора промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissertation.com.ua/node/651480>
5. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 №528-IV із

- змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/
 7. Бляхман Л. С. Интегрированная технологическая цепь как объект управления в глобальной экономике / Л. С. Бляхман, А. Б. Петров // Проблемы современной экономики, N 1 (5). – 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m-economy.ru>
 8. Михайленко Н.А. Інтеграція виробничого ланцюга – сучасна особливість структури світових товарних ринків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15033/29-Myhajlenko.pdf?sequence=1>
 9. Базилевич В. Д. Методичні аспекти оцінки масштабів тіньової економіки / В. Д. Базилевич, І. І. Мазур // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 36–44.
 10. Шульга І.О. Транснаціоналізація діяльності фінансово-промислових груп [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Шульга Ігор Олександрович; Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – С.15.